

1914

МАБІЛІЗАЦЫЯ

Перш-на-перш
Ударылі царкоўныя званы,
І рукі пацягнуліся
К ілбам.
І доўга балбаталі
Прасторамі званы
Адвечнае:
Блям-м... Блям-м...

І калі ад царквы
Аж да самае брамы
Сталі праваслаўныя,
Жагнаючы раты,
Айцец Анемпадзіст
З мышынымі вусамі
Выкаціўся бочкай
З крыжам залатым.

Божаская служба
Надарыла шчодро,
Тлустасць выпірала
Нават з тоўстых рук,—
Чатырыста двароў
Ягонага прыходу
На цвінтары стаяла,
Сагнуўшыся ў крук.



Слухмянымі, пакорнымі
Стаялі богамольцы,
Стаялі і баяліся
Рукамі варухнуць...
Найбольшае спякоты
Ліпеньскае сонца
Кожнаму смаліла
Бязлітасна ў спіну.

Айцец Анемпадзіст
Вачыма вёў па людзях
І толькі што сабраўся
Казанне пачынаць, —
Жагнуў напоўсажонкі
Тоўстыя грудзі!
Блізка каля бацюшкі
Сам старшына.

І тады прарвалася,
Быццам ў гэта лета
Перуны ударылі
У пагодны час:
Блямкалі званіцы,
Поп цягнуў фальцэтам,
Пісар гойкаў з паперці
Цараў указ.

Спрытна ён выводзіў —
Валасны распуснік,
Аж да самых сэрцаў
Слоўмі працінаў.
І шаптаў Сымон
Доўга сабе ў вусны:
Ласкаю божаю...
Значыцца... вайна!..

Пісар захадзіўся,
Аж да белай пены,
Паліваў галовы
Бацюшка расой.
Чатырыста двароў

Стаяла на каленях
З адцвіўшаю, калматаю
Саломай валасоў.

Прыбіла да зямлі іх
Указам гэтым страшным,
І кожны з іх успомніў
Свой дом, свой плот, свой куст...
І толькі за аградай
Прагуліваўся стражнік,
На самы тоўсты палец
Накручваючы вус.

Яго вушэй не кратала
Гугнявае маленне,—
Ягоны абавязак
За вуліцай глядзець.
Над крыллямі какарды
Займаліся праменні,
Да чорцікаў начышчаны
Матляўся «селядзец».

А там, паклаўшы богу
Паклонаў тых багата
І лужыны пакінуўшы
Жаночых горкіх слёз,
Чатырыста двароў
Вярталася да хаты,
І кожны клумак гора
Свой за плячыма нёс.

Ноч ляжала вуліцай
Чорнаю, суровай,
Гулялі новабранцы
На скрут галавы —
Каля сотні вёдзер
Выпілі хрыстовай,
З сельскай манаполькі
Ачышчанай крыві.

Ноч хадзіла вёскай
П'янаю па людзях...
І калі прыходзіла
Хмельная пара —
Плакалі, спявалі,
Білі сябе ў грудзі
Сумныя ваякі
За бацюшку-цара.

Так ішло жыццё ўсё —
Латкаю на латках,
Кацілася пякельнае
Гэтак праз вякі.
Ладанкі з зямелькай
Майстравалі маткі,
Торбы у дарогу
Ладзілі жанкі.

Сыпаліся слёзы,
Беглі над прыполам,
Быццам хто па сэрцу
Працягнуў нажом.
І ў Сымона ў хаце,
Аж па самы золак,
Жонка прастаяла
Перад абразом:

Бо калі-ж сустрэнецца,
Па якім там леце,
Як-жа жыць адной тут
З гэтае пары,—
Чатыры сядуны
Плакалі на печцы,
Выставіўшы голая пузы,
Як шары.

Потым ўсё знямела,
Быццам стала пусткай,
І як выйшаў ранак
Вокнамі крыляць,—
Апошні рубельчык

Выкруціла з хусткі,
Аддала Сымону
На далёкі шлях.

А пакуль Сымон
З жонкай ноч прагутарыў,
Як адной дагледзець
Галодныя раты,
Нейкаму сынку,
Недзе там на хутары,
Сніліся пагоны
З прасветам залатым.

І як толькі борам
Сонца уздымалася,
Глянулі на выган
Ўсе апошні раз —
Амаль двароў чатырыста
Дарогаю хісталася,
Крыўдай ўспамінаючы
Бацюшку-цара.

І калі за вокнамі
Роўла немым голасам:
— На каго-ж па-а-кінулі!..
Любы, не ідзі!.. —
Айцец Анемпадзіст
На бок толькі варочаўся,
Шукаючы аддыху
Ад тоўстай пападдзі.

А Т А К А

Глянй наперад — смерць!
Абярніся — краты...
А сапраўднай волі
Ніяк не прычакаць.
Ноч.
Снягі, як горы,
На снягах салдаты
327 Сімбірскага палка.

Моляцца Ісусу,
Моляцца Месіі,
А на небе ціха,
Ціха ані-ні...
Свет залёг ў траншэях,
Выцягнуўшы шыю,
І ў вачах зялёныя
Калышуцца агні.

Міліярд асколкаў
Свеціць ў небе сінім...
Дзівяцца салдаты —
З вечара спакой...
Першы раз
Такая выпала часіна,
Што прыходзяць думкі
Разам,
Чарадой.

Што балюча вельмі
Яны сэрца кратаюць,
На затвор не ложыцца
Гаротная рука.
І пайшла гаворка
Такая між салдатамі
327 Сімбірскага палка:

— Што мне за патрэба
Быць тут рызыкаўнікам,
Я жыцця хвалёнага,
Добрага не знаў...
Вось каб мне палацы
Такія, што ў палкоўніка,
Ах-бы пазмагаўся!..
Ах-бы пастралю!

Паглядзі,
Як ходзяць афіцэры зверам.
Толькі знай страляй тут,
Ды на іх рабі.
Я-б паноў уласных

Ды іхніх афіцэраў
Лентай кулямётнай
Да зямлі прыбіў... —

Так прамовіў трэці,
І чацвёрты й пяты.
Кожны крыкнуў з распачы:
— Болей не магу!..
— Хто забалбатаў там,
Будзьце вы пракляты! —
Закрычаў суро́ва
Унтэр Перагуд.

Ён наліўся злосцю,
Хуценькі, як пстрычка...
— Хто цару наважыў
Сёння здрадзіць, як? —
На пагонах
Свежыя два гарэлі лычкі,
Срэбра зіхацела
На яго грудзях.

— Мы адвагу мусім
Несці ў сваім сэрцы.
А вайну прыкончым, —
Нам усё дадуць.
І ў мяне
Таксама жонка ёсць і дзеці,
З перамогай толькі
Я да іх прыйду.

Вось тады спакойна
Будзем разжывацца,
Дома знойдзем долю
Шчасную сваю, —
Кожнаму герою
Пры уласнай хаце
Дзесяцін на дваццаць
Хутар адаб'юць.

Будзе наша поле
Добра каласіцца.
Мы-ж яго здабыткі
Толькі ведай браць!
Да акон засеем
Жытам і пшаніцай,

Дык паслужым, братцы,
За белага цара!..
— Ур-ра!.. —
Закрычаў фельдфебель,
Падышоўшы побліз;
Пачакаў падтрымкі,
І зусім прыціх...
Толькі завярнулі братцы
Ўсе аглоблі,
Ў рукавы захікалі,
Бегучы ад іх...

І канец размовам,
Без разбору чына
Пляснуліся вобзем
Пяхотныя рады...
Прыляцеў здалёку
Свежанькі гасцінец —
Гахнуў па акопах,
Толькі пыл ды дым...

Толькі сэрца сціснулася,
Быццам абцугамі,
Толькі свет заняўся
Полымем гарэць...
І зямля, здавалася,
Чэзла пад грудзямі,
І такой звычайнай
Прылятала смерць.

І калі ўжо
Золак на усходзе плакаў
І крыві на снэзе
Пеніла рака...
— У атаку! —

Гойкнулі грозна афіцэры
327 Сімбірскага палка.

Ўсё закалацілася
Ў гаме апантаным,
Толькі здані шэрыя
Скрозь бягуць,
бягуць...

І за ўсіх наперадзе
Унтэр наш адданы,
Штык узняўшы горда,
Сёмка Перагуд.

Толькі здані шэрыя
Шэпчуць:
Божа... божа...
Дай сябе нам, божа,
Дзецям зберагчы...

А па ўсёй імперыі
Скрыгаюць абозы,
І равуць каровы,
Гуртам ідучы.

Толькі некаторыя
Цешацца утрое,
Бавяцца распустай,
Смачнаю ядой...
А па ўсёй імперыі
Ўсе двары герояў
Да акон зачахлі
Горкай лебядой.

І пакуль ў атаках
Шчыра на ўсе грудзі
Наш герой па ворагу
Б'е мацней штораз,
Над нішчымным варывам
Жонка Перагуда
З дзецямі камянее
Ўжо каторы час.

А на фронце
Самая кривавая пагода,—
Не зямля пад сонцам,
А адны равы...
Вось ужо
На трэцім радзе загароды
Б'ецца з лютым ворагам
Унтэр баявы.

І калі ваякаў
Засталося мала —
Толькі чад трупярны
Па зямлі ішоў,—
Заіграць адбой
Сказалі генералы
З-пад дваццатай сховы
Тайных бліндажоў.

Поле уздымалася
З чалавечым хлудам,
Колькі з іх хацела
Яшчэ доўга жыць!..
Першага з пазіцыі
Неслі Перагуда;
Ах, як зіхацелі
На грудзях крыжы,

Як блішчалі гузікі
На мундзіры гладкім.
Унтэр быў спакойны,
Як трываць ён мог...
Усё было як трэба,
Усё было ў парадку,
Не хапала малага —
Толькі рук ды ног.

І сказаў палкоўнік:
— Можна і без гэтага
Ў свеце жыць багатым.
Дасць узнагароду
Царская рука...

— Вось табе і хутар!.. —
Падумалі салдаты
327 Сімбірскага палка.

ЗВАРОТ ГЕРОЯ

I

Пад кривою сахой
Затупелі нарогі,
Камянямі ляглі
Па шнурах дзірваны.
Бабы енчылі полем
І прасілі у бога
Сканчэння вайны.

Абцугамі душылі
За горла клопоты,
Перасыпалі рукі
Мазалёў вужлакі.
Вечарамі жанкі
Галасілі употай,
Снілі ў душныя ночы,
Што прыйшлі мужыкі.

Да касцей знябыліся,
У ратунак зняверылі,
Бо хадзіла вайна —
Акрываўлены звер.
Трэці год
Ваявала імперыя,
І салдацкай шынеляй
Прыбралася смерць.

Бабы клікалі бога —
Ён наводзіў марціры,
Бог распешчаны,
Сыты панок!
Ён па штабах хадзіў
У генеральскім мундзіры,
Дзе там слухаць такому
Пакутных жанок.



5 50288

Яму некалі думаць,
Што ступелі нарогі,
Што скавалі зямлю
Камянём дзірваны,
Што прасілі жанкі
У яго дапамогі,—
Бог сядзеў у першай ложы
Тэатра вайны.

Ён забраў мужыка,
Забраў бацьку і сына
Прычашчаць іх атрутай,
Гарматным агнём.
Бог прымаў у кабінеце
«За яго, за цара і айчыну»,
Пад крыжамі дарогі
Ішлі да яго.

А пасля дзірваноў,
Неўзабаве, па часе —
Голад выслаў на вёскі
Заклапочаны бог.
Голад брыў, як кашчэй,
У худой апранасе
Ад суседа к суседу,
Ад парога ў парог.

Нагала вымятаў ён
Бяздоннаю жменяю,
На стала лепшай стравай
Стаяла трава.
Хмары чорнага волава
Плылі загуменнямі,
Па-вар'яцку крычала
Праз ночы сава.

Грудзі боль працінаў,
Жываты падцінала,
За айчыну любоў
Несла гурмы пакут,
Раптам вестка:

Прыйшоў кавалер
Усіх крыжоў і медаляў,
Найадважны ваяка
Сымон Перагуд.

Ён прыйшоў, як казалі,
Без ног з-пад Карпатаў,
Не хапала грудзей
Для медаляў яго.
Ён прыйшоў, як казалі,
Найадважным салдатам,
Перайшоўшы драты
І ваду і агонь.

Па пятнаццаць на штых
Надзяваў чужаземцаў,
Будзе знаць,
Хто на веру й цара паўстае.
Аскабалкамі рук,
Што пакінулі немцы,
Гладзіў ён
Заслужоныя грудзі свае.

Ён законна адпушчаны,
Толькі не збеглы!
Перагуд не стрывае
Абразы такой.
Валасны старшыня,
З барадою ў дзве цэглы,
Кіраваў каламажкай,
Дзе ехаў герой.

Яго везлі з пашанай,
Быццам новае цуда,
Нібы гэтаму цуду
Цаны йшчэ няма,
Побач земскі начальнік
Падпіраў Перагуда,
Станавы Верхаплюйкін
За плечы трымаў.

Быццам везлі яго
З ганароваю вартай,—
Пільнавалі вакол
Перагуда яны.
Так з'явіўся герой
На абшары свайго уладарства,
Дзе не пройдуць усцяж
Нават дзве бараны.

Пад дугою званкі
Заліваліся звонка...
Вось і хата,
Каторую часта ён сніў;
З-за разбітае брамы
Выпаўзла жонка
І, знясілеўшы, пала
На вуліцы ніц.

Беглі з поля суседзі, каб зірнуць,
Паразважаць.
Што там вуліца так
Ля Сымона гудзе.
Кандыбалі дзяды
З барадою у сажань,
Акружалі жанкі
З чарадою дзяцей.

На калёсы стаў земскі,
Як сасна тая гонкі.
Перагуда узяў,
Над галоўмі узнёс.
Суцішалі кабеты
Сымонаву жонку, —
Паглядзі, быццам зоры,
Медалі прывёз!

А яе слёзы крыўды
Наскрозь праціналі,
Рваўся з сэрца крываваы
Дакору агонь,
Валасы яна рвала:
— Не хачу я медаляў!

Лешей руки і ногі
Аддайце яго! —

А пакуль той натоўп
Сунімалі ад гуду,
Земскі ўскінуў героя,
Што абсмалены пень,
Ён патрос угары
Жыватом Перагуда
І паставіў яго
У сябе ля кален.

Земскі гойкаў з калёс,
А кабеты стаялі,
На калёсы глядзелі,
Расчыніўшы раты.
«Слава! слава герою
Ўсіх крыжоў і медаляў,
Што прайшоў непашкоджаным
Ўсе франты;

Што прайшоў непарушным
Баявыя паходы,
Дзе за веру змагалася
Наша зямля.
Мала хто даслужыўся
Такой нагароды,—
Першы чын генерала
Медалі чапляў.

Атрымаў за айчыну
Заслугі такія,
Бо прайшоўся між куль
У раз'юшаны град.
Вось такіх
Не забудзе ніколі Расія,
Хай жыве
Сымон Перагуд наш,
Ура!»

Станавы заравеў
Па ваколiцы гулка,
Валасны старшыня
Распусціў дзікі гойк,
А бязногі Сымон,
Быццам тая качулка,
Гойкнуў раз пад начальства
І, збянтэжаны, змоўк.

Усе стаялі нямымі,
Як прыбітыя сцені,
Дзікі вой станавога
Да іх сэрцаў не йшоў,
Жонка білася вобзем
І прасіла збавення,
Яна ногі шукала
Заместа крыжоў.

Так, казалі, прыйшоў ён
Без ног з-пад Карпатаў,
Ахрышчоны агнём
І франтамі пакут,
Так, казалі, прыйшоў ён
Найадважным салдатам
Заслужоны ваяка
Сымон Перагуд.

II

І зноў над вёскай плылі дні
У чорных хмарах алавяных,
Галечу неслі ўсім яны,
Згрызоты новыя і раны.

Гармат грымеў шалёны гром,
А цар на смерць няшчадна гнаў,
На чорных скрыдлах груганом
Па свеце лётала вайна.

Зямлёй ліліся кроў і гной,
На ямы зрыліся палі,

Калекі з фронта чарадой
На месца збуранае йшлі.

У іх спадалі дні ачмут
І разгараўся злосці жар,
А бездапаможны Перагуд
На лаве тумбаю ляжаў.

Кругом валодала мана,
Яе дарогі былі просты —
Падаткі сыпаў старшыня,
Не ўспамінаючы геройства.

Улады йшлі з уціскам новым,
Адно, што ведалі, — караць,
Забраў апошнюю карову
Той прыстаў, што крычаў ура!

Сымон-жа крыўду дзён спазнаў,
Цану спазнаў ён абяцанкам, —
Зубамі ўсе медалі рваў,
Як непатрэбныя бляшанкі.

Ён рваў крыжы і раскідаў,
І сэрца рвалася ізноўку,
Бо жонка поўзала, як здань,
І дзеці пухлі з галадоўкі.

Забіты, кінуты на здзек,
Ярмо зрываючы прынук,
Качаўся ён, поўчалавек,
Крычаў зняможна: — Прэч вайну!

Прарваўшы счараваны круг,
Яму ясналася зара.
Ён аскабалкамі біў рук:
— Далоў вайну!
Далоў цара!

1933 г.